

Instagram: stela_knjige
Facebook: stela
www.stelaknjige.rs

NASLOV ORIGINALA
George Orwell
Keep the Aspidistra Flying

Za izdanje na srpskom jeziku © Publik praktikum 2025

ZA IZDAVAČA
Marko Sabovljević

UREDNIK
Marina Sabovljević

LEKTURA I KOREKTURA
Vesna Kalabić

DIZAJN KORICA
Predrag Marković

SLOG I PRELOM
Studio Znak

ŠTAMPA
Alpha print, Zemun

TIRAŽ
1.000

IZDAVAČ
Publik praktikum, imprint Stela
Dobrovoljačka 10/I, Zemun
office@publikpraktikum.rs
011/4202 544; 011/4202 545

GODINA IZDANJA
2025

Sva prava zadržana. Nijedan deo ove knjige ne sme se kopirati ni prenositi u bilo kom obliku ili bilo kojim sredstvima, elektronskim ili mehaničkim, uključujući foto-kopiranje, snimanje ili bilo koji sistem za skladištenje i pretraživanje informacija, bez pismenog odobrenja izdavača.

SAMO NEK SE ASPIDISTRE VIJORE

DŽORDŽ ORVEL

Prevela sa engleskog
Jelena Katić Živanović

Stela

SAMO NEK SE ASPIDISTRE VIJORE

Ako jezike čovječije i anđelske govorim, a novca nemam, onda sam kao zvono koje zvoni, ili praporac koji zveči. I ako imam proroštvo i znam sve tajne i sva znanja, i ako imam svu vjeru da i gore premještam, a novca nemam, ništa sam. I ako razdam sve imanje svoje, i ako predam tijelo svoje da se sažeže, a novca nemam, ništa mi ne pomaže. Novac dugo trpi, milokrvan je; novac ne zavidi, novac se ne veliča, ne nadima se, ne čini što ne valja, ne traži svoje, ne srdi se, ne misli o zlu, ne raduje se nepravdi, a raduje se istini, sve snosi, sve vjeruje, svemu se nada, sve trpi... A sad ostaje vjera, nada, novac, ovo troje; ali je novac najveći među njima.

Prva poslanica Korinćanima, 13 (prilagođeno)

Poglavlje prvo

Sat je otkucao pola tri. U malom uredu iza knjižare gospodina Makehnija, Gordon – Gordon Komstok, poslednji izdanak porodice Komstok, star dvadeset devet godina i već prilično umoljčen – sedeo je zavaljen za stolom, palcem otvarajući i zatvarajući paklu *plejerz vejtsa* od četiri penija.

Zvonjava jednog drugog, udaljenijeg sata – iz *Princa od Velsa*, s druge strane ulice – namreškala je ustajao vazduh. Gordon je uložio primetan napor da se uspravi, pa pažljivo odložio paklu cigareta u unutrašnji džep. Umirao je od želje da zapali. Ostale su mu, međutim, samo četiri cigarete. Danas je bila sreda, a on do petka neće dobiti još novca. Bio bi zaista pravi pakao da još večeras ostane bez cigareta, kad ih već sutra neće imati uopšte.

Kako ga je unapred uhvatila dosada zbog tih sutrašnjih sati bez duvana, ustao je i krenuo ka vratima – sitna, krhka prilika nežnih kostiju i nemirnih pokreta. Sako mu je bio poderan na desnom laktu i nedostajalo mu je srednje dugme; nosio je kupovne flanelne pantalone, uflekane i bezoblične. Čak i odozgo moglo se videti da je njegovim cipelama bio potreban novi đon.

Kad je ustao, u džepu pantalona zazveckali su mu novčići. Znao je tačan iznos tog novca. Sitniš od pet i po penija ukupno – dva i po penija u kovanicama od po pola penija i jedan *džoi*. Zastao je, izvadio bedni mali novčić od tri penija i pogledao ga. Gadna, beskorisna stvar! I kakva je samo budala ispao što ga je uzeo! Desilo se to juče, kad je kupovao cigarete. „Nije problem da vam vratim novčić od tri penija, gospodine?“, zacvrkutala je mala kučka od prodavačice. I naravno da joj je dopustio da mu ga uvali. „Oh ne, nipošto!“, odgovorio je – budala, prokleta budala!

Srce mu se steglo kad je pomislio na to da na ovom svetu ima samo pet i po penija, od kojih tri ne mogu čak ni da se potroše. Jer kako da bilo šta kupite novčićem od tri penija? To nije novčić, to je odgovor na zagonetku. Izgledate kao poslednja budala kad ga izvadite iz džepa, osim ako nije među čitavom šakom drugih kovanica. „Koliko?“, pitate. „Tri penija“, kaže prodavačica. A onda prepipate ceo džep i ulovite tu apsurdnu stvarčicu, sasvim samu, koja vam se lepi za vrhove prstiju kao pločica iz one dečje igre. Prodavačica njuši. Smesta primeti da su vam to poslednja tri penija koja imate. Vidite kako na brzinu baca pogled na novčić – pita se da li su mrvice božićnog kolača i dalje zalepljene na njega. I vi se išunjate iz radnje visoko podignutog nosa, i više nikada ne možete da se u nju vratite. Ne! Nećemo trošiti naš *džoi*. Ostaje mu sitniš od dva i po penija – dva i po penija da mu potraju do petka.

Bio je to onaj usamljeni čas posle ručka, kad se moglo očekivati malo ili nimalo mušterija. Bio je sam sa sedam hiljada knjiga. Mračna mala prostorija, s mirisom na prašinu i raspadnut papir koji se osećao i u uredu, pucala je na šavovima od količine knjiga, uglavnom toliko starih da ih je bilo nemoguće prodati. Na gornjim policama, blizu tavanice, kvatro izdanja izumrlih enciklopedija dremala su izvrnuta na bok, u hrpama nalik na kovčege naslagane u zajedničkim grobnicama. Gordon je razmakao plave, od prašine otežale zavese koje su služile kao pregrada na ulazu u susednu prostoriju. U ovoj odaji, bolje osvetljenoj od prethodne, nalazila se biblioteka. Bila je to jedna od onih biblioteka koje su pozajmljivale knjige „za dva penija, bez depozita“, i koje su obožavali kradljivci knjiga. Sve knjige u njoj bile su, naravno, romani. Ali *kakvi* romani! Mada, takvo nešto se takođe moglo očekivati.

Punih osam stotina romana bilo je poređano uz tri zida, sve do tavanice, red za redom drečavih duguljastih rikni, kao da su zidovi sagrađeni od raznobojnih cigala slaganih uspravno. Bili su raspoređeni po abecednom nizu. Arlen, Barouz, Diping, Del, Frankau, Golsvordi, Gibs, Pristli, Saper, Volpol. Gordon ih je osmotrio s duboko uspavanom mržnjom. U ovom trenutku je mrzeo sve knjige,

a romane naročito. Užasavala ga je i sama pomisao na to gnjecavo, polupečeno đubre nagomilano na jednom mestu. Žitka kaša, žitka kaša od loja. Osam stotina grumiljica kaše, i on zazidan među njima – grobnica od kašastih cigala. Tlačila ga je ta misao. Kroz otvoren prolaz prešao je u prednji deo radnje. Pritom je zagladio kosu. Bio je to pokret iz navike. Na kraju krajeva, možda ispred staklenih vrata ima devojaka. Gordon nije izgledao upečatljivo. Imao je samo sto sedamdeset centimetara, a pošto mu je kosa obično bila malo preduga, sticao se utisak da mu je glava donekle prevelika u odnosu na telo. Uvek je bio potpuno svestan svog niskog rasta. Kad je znao da ga neko posmatra, stajao je veoma uspravno, isturivši grudi, s držanjem koje je svima govorilo „crkli dabogda”, a koje je s vremena na vreme umelo da zavara prost svet.

Napolju, međutim, nikoga nije bilo. Prednja prostorija, za razliku od ostatka radnje, izgledala je elegantno i skupo, i u njoj se nalazilo dve hiljade knjiga otprilike, ne računajući one u izlogu. S desne strane stajala je zastakljena polica u kojoj su se čuvale dečje knjige. Gordon je odvratio pogled od odvratnog zaštitnog omota u Rakamovom¹ stilu, gde su po proplanku punom zvončića vilenjačka deca skakutala veselo kao Vendi. Zagledao se kroz staklena vrata. Gadan dan, a i vetar je sve jači. Nebo je bilo olovne boje, kaldrma na ulici sluzava. Bio je dan Svetog Andreja, trinaesti novembar. Makehnijeva radnja je stajala na uglu, na nekoj vrsti bezobličnog trga gde su se spajale četiri ulice. Levo, taman koliko pogled dopire s vrata, rastao je veliki brest, sada bez lišća, bezbrojnih grana nalik na čipku boje sepije raširenih naspram neba. Preko puta, odmah do *Princa od Velsa*, pružala se velika daščana ograda izlepljena reklamama za robne marke hrane i lekove bez recepta, navodeći vas da do truljenja dovedete utrobu ovim ili onim sintetičkim đubretom. Galerija čudovišnih lutkastih lica – ispraznih ružičastih lica, punih tupavog optimizma. *Kju-ti sos, tru-vit* žitarice za doručak („Dečica

¹ Artur Rakam – engleski ilustrator knjiga, poznat po snažnim potezima perom i tušem, u kombinaciji s akvarelom; među njegovim najpoznatijim delima su ilustracije *Petra Pana* i bajki braće Grim. (Prim. prev.)

dreće da dobiju doručak”), *kangaru* burgundac, *vitamalt* čokolada, *boveks*. Od svega, ovaj *boveks* je najviše smetao Gordonu. Činovnik pacovskog lica, s naočarima na nosu i kose zalizane briljantinom, sedi za stolom u kafeu i ceri se preko krigle *boveksa*. „Roland Buta sa uživanjem zaliva svoj obrok *boveksom*”, pisalo je ispod.

Gordon je usredsredio pogled na nešto bliže. S okna mutnog od prašine pogled mu je uzvraćalo njegovo sopstveno lice. Nije to bilo lepo lice. Nije imao ni trideset godina, a već je izgledao kao da su ga pojeli moljci. Lice mu je bilo bledo, s neizbrisivim borama ogorčenosti. Imao je ono što bi ljudi nazvali „pametnim” čelom – visokim, dakle – ali malu špicastu bradu, tako da mu je lice u celini bilo pre kruškasto nego ovalno. Kosa mišje boje i zapuštena, usta neljubaznog izraza, oči boje lešnika koje više vuku na zeleno. Ponovo je žižu pogleda premestio u daljinu. Ovih dana je mrzeo ogledala. Napolju je sve bilo sumorno i goletno. Jedan tramvaj je poput razularenog čeličnog labuda ječeći klizio preko kocaka kaldrme, a njegovim tragom vetar je nosio ostatke pregaženog lišća. Grane bresta su se izvijale, stremeći ka istoku. Ivica plakata s reklamom za *kju-ti* sos bila je pocepana; papirna traka se povremeno vijorila kao malena trouglasta zastavica na glavnom jarbolu. I u sporednoj ulici s desne strane gole topole u drvoredu duž pločnika naglo su se povijale kad god bi ih vetar zahvatio. Gadan vetar, hladan i vlažan. Bilo je neke preteće note u svakom novom naletu, poput prvog režanja zimske srdžbe. U Gordonovom umu dva stiha su s mukom pokušavala da se rode:

Snažno nešto nešto vetar – preteći vetar, na primer? Ne, bolje zloćudan vetar. Zloćudan vetar savija – ne, zapljuskuje, recimo.

Nešto topole – podatne topole? Ne, bolje gipke topole. Asonanca između zloćudan i gipke? Ne mora. Topole gipke, kore golišave. Može.

*Zloćudan vetar zapljuskuje grane
Gipkih topola golišave kore.*

Može. „Kore” je nezgodno za rimovanje; uvek ima ono „vijore”, doduše, za koje se svaki pesnik još od Čosera mučio da nađe rimu.

Ipak, taj pesnički nagon zamro je u Gordonovom umu. Prebirao je novac po džepu. Dva i po penija u sitnišu i *džoi* – sitniš od dva i po penija. Misli su mu bile lepljive od dosade. Nije sada mogao da se nosi s rimama i pridevima. Niko to ne može, sa sitnišem od samo dva i po penija u džepu.

Pogled mu se ponovo usredsredio na plakate preko puta. Proklete, gadne stvari. Imao je lične razloge da ih mrzi. Ponovo je, ne razmišljajući, pročitao slogane. „*Kangaru* burgundac – vino za prave Brite.” „*Kju-ti* sos vraća osmeh na lice vašem mužiću.” „Pešaćite ceo dan na jednoj štangli *vitamalta!*” „Imate visoko čelo? Nije to od pameti, već od peruti.” „Dečica dreče da dobiju doručak.” „Upaljene desni? Ne moje!” „Roland Buta sa uživanjem zaliva svoj obrok *boveksom.*”

Aha! Mušterija – mogla bi da bude, u svakom slučaju. Gordon se ukrutio. S tog mesta pored vrata mogli ste da iskoso gledate kroz izlog a da vas niko ne vidi. Odmerio je mogućeg kupca.

Manje-više pristojan sredovečan muškarac, crno odelo, polucilindar, kišobran i fascikla s papirima – pravni zastupnik iz provincije ili gradski službenik – krupnim, bledunjavim očima kradomice je zavirivao kroz izlog. Imao je izraz krivca. Gordon je propratio pravac njegovog pogleda. Ah! To je, dakle! Nanjušio je ona prva izdanja D. H. Lorenasa u naspramnom ćošku. Žudi za malo golotinje, naravno. Odnekud je čuo za Ledi Četerli. Loše lice ima, pomislio je Gordon. Bledo, sipljivo, paperjasto – loših crta. Velšanin, reklo bi se po njegovom izgledu – nonkonformista, u svakom slučaju. Usne su mu u uglovima imale uobičajen vrećast izgled stalnog neslaganja. Kod kuće je predsednik lokalne Lige za čistoću ili Primorskog komiteta za predostrožnost (cipele s gumenim đonom i baterijska lampa, potraga za parovima koji se ljube na promenadi duž plaže), a sada je došao u gradski provod. Gordon je poželeo da čovek uđe. Da mu proda primerak *Zaljubljenih žena*². Kako bi se samo razočarao!

Ali ne! Velški advokat se uprpio. Nabio je kišobran pod pazuh i otišao, pravednički okrenuvši leđa radnji. Ipak, nema sumnje da će

² Roman D. H. Lorenasa iz 1920. (Prim. prev.)

se večeras, kad pomrčina prikrije rumenilo na obrazima, ušunjati u neku od onih radnjica što prodaju erotske potrepštine i kupiti *Nestašlike u pariskom samostanu*, od Sejdi Blekajz³.

Gordon se ponovo okrenuo ka policama s knjigama. Na onima s leve strane izlaza iz biblioteke držane su nove i skoro nove knjige – široka pruga jarkih boja sa svrhom da privuče svakoga ko baci pogled kroz staklena vrata. Njihove glatke rikne bez ijedne mrlje kao da su s polica čeznule za vama. Kao da su govorele: „Kupi me, kupi me!” Romani pravo iz štamparije – još neukaljane neveste, što žude da ih razdeviči nož za papir; i primerci slati kritičarima na prvo čitanje, poput živahnih udovica koje su još u cvetu mladosti iako nisu više device; a tu i tamo, u kompletima od po pola tuceta, one jadne i bedne usedelice, „restlovke”, što i sada štite svoju dugo čuvanu nevinost. Gordon je odvratio pogled od „restlovki”. Prizivale su mu loše uspomene. Ona jedna jedina mučena knjižica koju je objavio pre dve godine prodala se u tačno stotinu i pedeset tri primerka, a onda je „restlovana”, ali čak se ni kao „restlovka” više nije prodavala. Prošao je pored novih knjiga i zaustavio se pred policama koje su stajale pod pravim uglom s njima, i na kojima su se nalazile starije polovne knjige.

Desno su bile police s poezijom. Na ovima pred njim bila je proza, gomila svega i svačega. Knjige su bile razvrstane naniže i naviše – od čistih i skupih u visini očiju do onih jeftinih i pohabanih na dnu i pri vrhu. U svim knjižarama vodi se divlja darvinistička borba u kojoj dela živih autora gravitiraju ka visini očiju, a dela onih pokojnih idu iznad ili ispod – dole u Gehenu ili gore do prestola, ali svakako negde gde neće biti primećena. Na donjim policama tiho su trulili „klasici”, izumrla čudovišta viktorijanskog doba. Skot, Karlajl, Meredit Raskin, Pejter, Stivenson – imena su im jedva bila čitljiva na širokim staromodnim i izbledelim riknama. Na najvišim policama, maltene van vidokruga, spavale su bucmaste biografije vojvoda. Ispod njih je bila smeštena „religijska” literatura, koju je i dalje bilo

³ Sejdi Blekajz je bio jedan od pseudonima francuskog pisca Pjera Mak Orlana, pod kojima je objavljivao pornografske romane, često s elementima sadomazohizma. (Prim. prev.)

moguće prodati, pa je dobila mesto nadohvat ruke – sve sekte i sve veroispovesti bile su tu nasumično zgurane. *Svet s one strane*, od autora knjige *Dotakle su me duhovne ruke. Život Hrista* Dina Farara. *Isus, prvi rotarijanac*. Poslednja knjiga oca Hilera Čestnata o rimo-katoličkoj propagandi. Religija se uvek prodaje, pod uslovom da je dovoljno sladunjava. Ispod nje, neposredno u visini očiju, nalazila su se savremena dela. Poslednje Pristlijeve knjige. Beznačajne knjižice ponovo štampanih „srednjaka”, namenjenih čitaocima prosečnog ukusa. Herbetov, Noksov i Milnov „humor” za podizanje raspoloženja. Neka visokointelektualna dela, takođe. Po dva-tri romana Hemingveja i Virdžinije Vulf. Neke gizdave, skraćene i svarene biografije u strejčijevskom stilu. Nadobudne, prefinjene knjige o bezopasnim slikarima i bezopasnim pesnicima, iz pera onih nafatiranih mladih gadova što tako graciozno klize od Itona do Kembridža i od Kembridža do književnih časopisa.

Tupim pogledom piljio je u zid od knjiga. Mrzeo ih je sve odreda, stare i nove, one za ljude istančanog ukusa i one za ljude bez ukusa, one uobražene i one vesele. Sâm pogled na njih vraćao mu je osećaj sopstvene jalovosti. Jer eto njega, nekog vajnog „pisca”, a čak ne ume ni da piše! Nije se radilo samo o tome što ga ne objavljuju, pre o tome što nije proizveo ništa, ili skoro ništa. A sve te baljezgarije po pretrpanim policama... pa, makar postoje; i to je bilo svojevrсно postignuće. Čak i razne Delove i razni Dipinzi barem ispovrte svoj godišnji hektar štampe. Ipak, najviše je mrzeo upravo nadobudne „kulturne” knjige. Knjige kritike i beletristike. Knjige koje oni nafatirani mali gadovi s Kembridža pišu maltene zatvorenih očiju – i kakvu bi i sam Gordon možda napisao da ima malo više para. Pare i kultura! U zemlji kao što je Engleska bez novca ne možete biti kulturni isto kao što se ne možete učlaniti u Klub konjice. Gonjen istim nagonom koji dete tera da jezikom gura raskliman zub, izvukao je neki tom nadobudnog izgleda – *Određeni aspekti italijanskog baroka* – otvorio ga, pročitao pasus i gurnuo ga nazad na mesto, uz mešavinu prezira i zavisti. To razorno sveznanje! Ta mučna prefinjenost osobe s naočarima u rožnatom okviru! I novac koji takva

prefinjenost podrazumeva! Jer, na kraju krajeva, šta stoji iza toga osim novca? Novca za pravu vrstu obrazovanja, novca za uticajne prijatelje, novca za slobodno vreme i duševni mir, novca za putovanja u Italiju. Novac piše knjige, novac ih prodaje. Podari mi, o Gospode, ne pravičnost, već novac, samo novac!

Zazveckao je novčićima u džepu. Imao je skoro punih trideset godina i ništa nije postigao; napisao je jedino tu jednu bednu knjigu pesama koja je pukla gore od bilo kakve tikve. I sve otad, pune dve godine, mučio se u lavirintu užasavajuće knjige koja nikako da odmakne, i koja – što je u tom trenutku jasnog uvida znao – nikada i neće odmaći. Upravo mu je nedostatak novca, jednostavno nedostatak novca, oduzeo moć da „piše”. Držao se toga kao da je božje slovo. Novac, novac, sve je novac! Možete li da čak i običnu petparačku priču napišete bez novca koji bi vam omogućio da se u nju unesete svim srcem? Inventivnost, energija, duhovitost, stil, šarm – sve to mora da bude plaćeno krvavo zarađenim parama.

Bilo kako bilo, malo se utešio razgledajući police. Tolike knjige su bile izbeledele i nečitljive. Na kraju krajeva, svi smo u istom sosu. *Memento mori*. I tebe i mene, kao i one uobražene mladiće s Kembridža, isti zaborav čeka – mada će nesumnjivo čekati malo duže na te uobražene mladiće s Kembridža. Pogledao je ka vremenom nagriženim „klasicima” kraj svojih nogu. Karlajl i Raskin, Meredith i Stivenson – svi su mrtvi, dabogda istrulili. Prešao je pogledom preko izbledelih naslova. *Sabrana pisma Roberta Luisa Stivensona*. Ha-ha! Odlično. *Sabrana pisma Roberta Luisa Stivensona*! Gornja ivica knjige pocrnela je od prašine. Prah ti si, i u prah ćeš se vratiti. Gordon je šutnuo riknu Stivensona presvučenog knjižarskim platnom. Jesi li tu, matora ništarijo? Otegô si papke, mrtviji si od bilo kog mrtvog Škota.

Cin! Zvonce iznad vrata. Gordon se okrenuo. Dve mušterije, za biblioteku.

Potištena, pogurena žena iz niže klase, nalik na očerupanu patku koja kljuca po bunjištu, uvukla se u radnju, nespretno držeći pletenu korpu. Za njom je skakutao okruglast mali vrabac od žene rumenih

obraza, iz sredine srednje klase, koja je pod miškom nosila primerak *Sage o Forsajtovima* – s naslovom okrenutim ka spolja, kako bi prolaznici primetili koliko prefinjen ukus ima.

Gordon je promenio kiseo izraz lica. Pozdravio ih je domaćinskom ljubaznošću porodičnog lekara, rezervisanom za članove biblioteke.

„Dobar dan, gospođo Viver. Dobar dan, gospođo Pen. Kakvo grozno vreme!”

„Užasno!”, odvrtila je gospođa Pen.

Sklonio se u stranu kako bi ih propustio. Gospođa Viver je iskrenula korpu iz koje je ispao mnogo puta iščitan primerak *Srebrnog venčanja* od Etel M. Del. Ovlaštan pogled bio je dovoljan da se oštre oči gospođe Pen zacakle. Osmehnula se Gordonu iza leđa gospođe Viver, izvijajući obrvu, kao osoba istančanog ukusa drugoj osobi prefinjenog ukusa. Delova! Kako je to samo prizemno! Kakve knjige čitaju ove niže klase! Gordon joj je, razumljivo, uzvratio osmehom. Prešli su u prostoriju s bibliotekom, visokointelektualno se smeškajući jedno drugom.

Gospođa Pen je odložila *Sagu o Forajtovima* na sto i okrenula svoja vrapčja nedra ka Gordonu. Uvek je bila veoma prijateljski nastrojena prema njemu. Obraćala mu se kao gospodinu Komstoku, koliko god da je bio tek uslužni prodavac, i s njim vodila razgovore o književnosti. Između njih je postojala neka vrsta visokointelektualnog prepoznavanja kao među pripadnicima tajnog društva.

„Uživali ste u *Sagi o Forsajtovima*, gospođo Pen?”

„Kakvo je ta knjiga jedno savršeno *čudesno* dostignuće, gospodine Komstok! Znete li da je ovo bio četvrti put da sam je pročitala? Ep, pravi ep!”

Gospođa Viver je njuškala među knjigama, previše tupava da shvati kako su poređane po azbučnom redu.

„Ne znajem šta d’ uzmem ove nedelje, baš ne znajem”, mrmljala je umazanim usnama. „Moja me ćerka stalno sili da probam Dipinga. Baš voli Dipinga, ta moja ćerka. Al’ moj zet, e on je više za Barouza. Ne znajem, znajem samo da ne znajem.”

Na pomen Barouza, lice gospođe Pen steglo se u grču. Upadljivo je okrenula leđa gospođi Viver.

„Imam osećaj, gospodine Komstok, da ima nečega tako *velikog* u Golsvordiju. Tako je širok, tako univerzalan, a opet je u isto vreme i tako temeljno engleski u duhu, tako *ljudski*. Njegove knjige su pravi dokumenti o *ljudima*.”

„Kao i Pristli”, rekao je Gordon. „Mislim da je Pristli tako strašno dobar pisac, zar ne?”

„Oh, jeste! Tako veliki, tako širok, tako ljudski! I tako suštinski engleski!”

Gospođa Viver je napućila usne. Iza njih krila su se tri usamljena žuta zuba.

„Rekla bi’ da mi je najbolje d’ uzmem novu Delovu”, rekla je. „Imadete još neku Delovu, ’elda? Stvarno mi je *merak* da čitam Delovu, da vi ja rečem. Ima da rečem mojoj ćerki: ‘Neka tebi ti tvoji Dipingi i Barouzi. Dajder mi Delovu’, ima da joj rečem.”

En-den-dinu Del! Duduci i derikože!⁴ Pogled gospođe Pen odao je visokointelektualnu ironiju. Gordon joj je uzvratilo istom merom. Zadržati gospođu Pen! Dobra, stalna mušterija!

„Oh, svakako, gospođo Viver. Imamo celu policu s delima Etel M. Del. Želite li *Želju njegovog života*? Ili ste možda to već čitali. Šta kažete na *Oltar časti*?”

„Zanima me imate li najnoviju knjigu Hjua Volpola?”, upitala je gospođa Pen. „Ove nedelje sam raspoložena za nešto epsko, nešto *veliko*. A Volpola, znate, smatram zaista *sjajnim* piscem, odmah do Golsvordija. Ima nečega tako *velikog* u njemu. A ipak to radi tako *ljudski*.”

„I tako je suštinski engleski”, dodao je Gordon.

„Oh, pa naravno! Tako suštinski engleski!”

„Bogumi, ima ponovo d’ uzmem *Put orla*”, rekla je gospođa Viver konačno. „Rekô bi čovek da ti *Put orla* nikad ne dodija, ’elda?”

⁴ Etel M. Del – britanska spisateljica koja je između 1911. i 1939. napisala više od trideset popularnih ljubavnih romana; aluzija na njen roman u kojem pijani siledžija izbičuje glavnu junakinju. (Prim. prev.)

„Svakako je zapanjujuće popularna knjiga”, rekao je Gordon diplomatski, pogleda uperenog u gospođu Pen.

„Oh, *zapanjujuće!*”, ironično je ponovila gospođa Pen, kao odjek, ne skidajući oči s Gordona.

Uzeo im je po dva penija i poslao ih srećne kućama, gospođu Pen s Volpolovim *Fukarom Herisom*, a gospođu Viver s *Putom orla*.

Ubrzo je ponovo odlutao nazad u radnju, do polica s knjigama poezije. Bio je nekako setno očaran njima. I njegova mučena knjiga bila je tamo – šutnuta, naravno, visoko među one knjige koje nije moguće prodati. *Miševi*, Gordon Komstok; neugledna tanka džepna knjiga, po ceni od tri šilinga i šest penija, sada spuštena na šiling. Od onih trinaest prokletih s***nja koji su o njoj napisali prikaz (a u književnom dodatku *Tajmsa* rečeno je da „izuzetno obećava”), nijedan nije shvatio nimalo suptilnu šalu tog naslova.⁵ Za dve godine, koliko je radio u Makehnijevoj knjižari, nijedan kupac, ni jedan jedini, nijednom nije skinuo *Miševe* s police.

Bilo je tu petnaest, možda dvadeset polica punih poezije. Gordon ih je kiselo posmatrao. Gluposti, uglavnom. Nešto malo iznad linije pogleda, već na putu ka nebu i zaboravu, našli su se pesnici iz nedavne prošlosti, zvezde njegove ranije mladosti. Jejts, Dejvis, Hausman, Tomas, De la Mar, Hardi. Mrtve zvezde. Ispod njih, neposredno u nivou očiju, bile su petarde sadašnjeg trenutka. Eliot, Paund, Oden, Kembel, Dej Luis, Spender. Vrlo vlažne petarde, ta skupina. Mrtve zvezde gore, vlažne petarde dole. Hoćemo li ikada ponovo dobiti pisca kojeg vredi čitati? Mada, Lorens nije bio loš, i Džozs je bio još bolji pre nego što je načisto prolupao. A ako bismo i dobili pisca kojeg vredi čitati, da li bismo ga prepoznali kad ga vidimo, dok se ovako davimo u kojekakvom smeću?

Cin! Zvono iznad vrata. Gordon se okrenuo. Nova mušterija.

Mladić od dvadeset godina, usana kao trešnje, zlataste kose, ušao je skakutavim, ženskastim koracima. Imućan, očigledno. Imao je zlatnu auru novca oko sebe. Nije ranije dolazio. Gordon je nabacio

⁵ U delu Horacijevog *Pesničkog umeća* koji govori o opasnostima poetske pretencioznosti, nalazi se izraz u značenju „Tresla se gora, rodio se miš”. (Prim. prev.)

gospodski servilno držanje koje je čuvao za nove mušterije. Pozdravio ga je po oprobanom receptu:

„Dobar dan. Mogu li da vam pomognem? Tražite li neku naročitu knjigu?”

„Oh, ne. Ništa navočito.” Ženskast glas, ne ume da izgovori slovo r. „Mogu li malo da *pvebivam*? Pvosto nisam mogao odoleti vašim vitvinama. Gvozno sam slab na knjižave! Pa sam tek tako doplutaoh – hi-hi-hi!”

Otplutaj onda nazad, ženski Petko. Gordon se kulturno osmehnuo, kao jedan ljubitelj knjiga drugom.

„Oh, naravno, izvolite. Drago nam je kad ljudi razgledaju. Da vas slučajno ne zanima poezija?”

„Oh, dakako! Poezija mi je *izvazito* dvaga.”

Naravno da jeste! Šugavi mali snob. Odeća mu je odavala skoro pa umetnički utisak. Gordon je skinuo „tanku” crvenu knjižicu s polica poezije.

„Ovo je upravo izašlo. Možda bi vas zanimalo. U pitanju su prevodi – nešto što nije baš uobičajeno. Prevodi s bugarskog.”

Vrlo suptilno, upravo tako. A sad ga prepustite samom sebi. To je pravi način odnosa prema kupcima. Nemojte da ih uznemiravate; nek prebiraju otprilike dvadeset minuta; tada se postide i kupe nešto. Gordon se sklonio do vrata, diskretno, sklanjajući se ženskom Petku s puta; a ipak ležerno, s jednom rukom u džepu, spokojnog držanja prikladnog za jednog gospodina.

Napolju je sluzava ulica izgledala sivo i turobno. Odnekud iza ćoška začulo se kloparanje kopita, zvučalo je hladno i šuplje. Tamni stubovi dima, zahvaćeni vetrom, sasvim su polegli po kosim krovovima. Ah!

*Zloćudan vetar zapljuskuje grane
Gipkih topola golišave kore,
Iz dimnjaka vrpce povija tamne
Dok nešto nešto (nešto kao „pocepani”) plakati vijore.*

Taman. Ali nagon je izbledeo. Pogled mu je ponovo pao na reklamne plakate preko puta.

Gotovo je poželeo da im se nasmeje, kako su samo nemoćni bili, tako beživotni, tako neprimamljivi. Kao da bi *ovo* uspelo da bilo koga dovede u iskušenje! Kao sukuba s bubuljičavim leđima. Svejedno bi se snuždio kad god ih pogleda. Smrad novca, svuda se širio smrad novca. Kradomice je bacio pogled na Petka, koji je odlutao dalje od polica s poezijom i izvadio veliku, skupu knjigu o ruskom baletu. Prefinjeno ju je držao u svojim ružičastim šapama nerazvijanim za hvatanje, kao što veverica drži lešnik, i proučavao fotografije. Gordon je poznao njegovu sortu. Imućan „umetnički” nastrojen mladić. Nije baš i sâm umetnik, više prišipetlja u umetnosti, čest posetilac ateljea, sitni prekupac skandala. Zgodan momak, zapravo, uprkos svoj svojoj ženskosti. Koža na vratu mu je bila svilenoglatka, kao unutrašnjost školjke. Ne možete imati takvu kožu bez prihoda od najmanje pet stotina godišnje. Imao je nekakav šarm, nekakav glamur, kao i svi imućni ljudi. Novac i šarm, ko će ih razlučiti?

Gordon je pomislio na Ravelstona, svog šarmantnog, bogatog prijatelja, urednika *Antihrista*, kojem je bio nesvakidašnje naklonjen i kojeg nije viđao češće nego jednom u dve nedelje, i na Rouzmari, svoju devojkicu, koja ga je volela – koja ga je obožavala, kako je rekla – ali koja, ipak, nijednom nije spavala s njim. I ponovo novac; novac je sve. Svi ljudski odnosi moraju se kupiti novcem. Ako nemate novac, muškarci neće mariti za vas, žene vas neće voleti; neće mariti za vas niti vas voleti, bar ne do one mere koja zaista nešto znači. I koliko su samo zbog toga u pravu, na kraju krajeva! Jer bez para niste ni dostojni ljubavi. Mada govorim jezike čovječije i anđelske... Ali onda, ako novca nemam, onda i *ne govorim* jezike čovječije i anđelske.

Ponovo je pogledao reklamne plakate. Ovoga puta ih je odistinski mrzeo. Onaj za *vitamalt*, na primer! „Pešaćite ceo dan na jednoj štangli *vitamalta*!” Mladi par, momak i devojkica, u zdravorazumskoj opremi za pešaćenje, dok im vetar živopisno razbarušuje kosu, penju se lestvicama preko međe spram sasekskog predela u pozadini. Lice te devojkice! Grozna ozarenost i muškobanjasta razdraganost na njemu! Takva devojkica prihvata samo nedužne aktivnosti u prirodi. Šibana vetrom. Nosi uske kratke pantalone kaki boje, ali to ne znači

da smete da je štipnete za zadnjicu. A odmah do njih – Roland Buta. „Roland Buta sa uživanjem zaliva svoj obrok *boveksom*.” Gordon je pomno, s prisnom mržnjom, proučavao reklamu. Idiotsko nacereno lice, poput lica samozadovoljnog pacova, zalizana crna kosa, budalaste naočare. Roland Buta, naslednik vekova; pobednik kod Waterloo, Roland Buta, savremen čovek onoliko koliko njegovi gospodari žele da on to bude. Pitom i poslušan mlad krmak, sedi u svinjcu od novca, pije *boveks*.

Lica su promicala, požutela od vetra. Tramvaj je protutnjao trgom, a sat iznad *Princa od Velsa* otkucao je tri. Ka radnji su se vukla dva stara stvorenja, skitnica ili prosjak i njegova žena, u masnim kaputima što su dopirali skoro do zemlje. Kradljivci knjiga, reklo bi se po njihovom izgledu. Bolje da drži na oku one kutije ispred radnje. Starac je zastao na ivičnjaku nekoliko metara dalje, a njegova žena je došla do vrata. Otvorila ih je i kroz sive pramenove kose pogledala ka Gordonu, s nekakvom zlobom punom nade.

„El kupuješ knjige?”, promuklo je upitala.

„Ponekad. Zavisi koje su knjige.”

„Mlogo *lepe* knjige, eve ovdj.”

Ušla je, s treskom zatvorivši vrata za sobom. Petko se s gađenjem osvrnuo preko ramena, pa se odmakao korak-dva, ka uglu. Starica je iz kaputa izvukla masnu malu vreću. Poverljivo se primakla Gordonu. Osećala se na veoma, veoma bajatu koranicu hleba.

„El i' 'oš?”, upitala je, stežući vreću za vrat. „Dam ti i' za samo po krune.”

„Koje su to knjige? Da ih vidim, moliću.”

„*Lepe* knjige, nego kako”, prodahala je, pa se sagnula da otvori vreću, naglo ispustivši veoma snažan dašak mirisa kore hleba.

„Eve i'”, rekla je i gurnula pregršt štrokavih knjiga skoro pod nos Gordonu.

Bili su to primerci romana Šarlote M. Jang, iz 1884. godine, i izgledali su kao da je neko godinama spavao na njima. Gordon se izmakao za korak, naglo zgađen.

„Nema šanse da kupimo te knjige”, odbrusio je.

„Ne moš' i' kupiš? Što ne moš' da i' kupiš?”

„Zato što nam nisu ni od kakve koristi. Ne možemo da prodamo takvo nešto.”

„A što s' me ondak terô da i' vadim iz vreću, a?” dreknula je starica.

Gordon ju je zaobišao, ne bi li izbegao zadah, i bez reči joj otvorio vrata. Nema smisla raspravljati se. Ovakvi vam ljudi po ceo dan dolaze u radnju. Starica je izašla, mrmljajući, zlobno pogrbljenih ramena, i pridružila se svom mužu. On je zastao na pločniku, zakašljao se tako sočno da ste ga mogli čuti i kroz vrata. Ugrušak sluzi, nalik na mali beli jezik, polako mu se pojavio među usnama i zatim odleteo u slivnik. Onda su se ta dva stara stvorenja odvukla dalje, kao dve bube u dugačkim masnim kaputima koji su im skrivali sve osim stopala.

Gordon ih je posmatrao kako odlaze. Bili su samo nusproizvodi. Škartovi boga novca. Širom Londona vukle su se štokave matore zverke tog opisa, na desetine hiljada njih; gmizale su ka grobu kao nečiste bube.

Zagledao se niz priprostu ulicu. U tom trenutku mu se činilo da na ovakvoj jednoj ulici, u ovakvom jednom gradu, svaki proživljen život mora biti beznačajan i nepodnošljiv. Preplavio ga je težak osećaj raspadanja, truljenja, tako svojstven našem vremenu. Nekako se mešao s reklamnim plakatima od preko puta. Sada je pronicljivijim pogledom osmotrio ta nacerena, metar široka lica. Na kraju krajeva, bilo je u njima nečega više od puke gluposti, pohlepe i vulgarnosti. Roland Buta vam se ceri, naizgled s optimizmom, uz blesak lažnih zuba. Ali šta se krije iza tog osmeha? Pustoš, praznina, proročanstva propasti. Jer... zar ne možete da vidite, ako znate gde da gledate, kako iza tog ljigavog samozadovoljstva, te nakežene nagojene trivijalnosti, ne postoji ništa osim zastrašujuće praznine, skrivenog očaja? Velika želja za smrću savremenog sveta. Samoubilački paktovi. Glave gurnute u gasne pećnice u pustim kućicama. Zaštitne gumice i hormonske pilule. I odjeci budućih ratova. Neprijateljski avioni nadleću London; muklo, preteće brujanje propelera, razorna grmljavina bombi. Sve to piše na licu Rolanda Bute.

Dolazi još kupaca. Gordon se povukao od ulaza, gospodski servilan.

Zazveckalo je zvono iznad vrata. U radnju su bučno ujezdile dve dame iz više srednje klase. Jedna ružičasta, jedrog lica, od trideset pet godina otprilike, raskošnih nedara koja su navirala iz njenog kaputa od veveričjeg krzna, odišući krajnje ženstvenim mirisom parmskih ljubičica; druga sredovečna, žilava i uštavljena – iz Indije, verovatno. Odmah iza njih, pritvorno kao mačka, uvukao se jedan tamnokosi, aljkavi, stidljivi mladić. Bio je jedna od najboljih mušterija – treperavo, usamljeno stvorenje, skoro previše stidljivo da progovori, koje je nekom neobičnom smicalicom uspevalo da izgleda kao da se poslednji put obrijalo pre više od celog jednog dana.

Gordon je ponovio svoj recept:

„Dobar dan. Mogu li da vam pomognem? Tražite li neku naročitu knjigu?”

Ona žena jedrog lica obasula ga je osmesima, ali ona uštavljena je odlučila da njegovo pitanje shvati kao drskost. Namerno ne obraćajući pažnju na Gordona, odvukla je onu jedrog lica do polica pored novih izdanja, gde su stajale knjige o psima i mačkama. Smesta su počele da ih skidaju s polica i glasno razgovaraju. Ona uštavljena imala je glas narednika za vojnu obuku. Nesumnjivo je bila žena ili udovica nekog pukovnika. Petko, i dalje duboko uronjen u knjigu o ruskom baletu, neupadljivo se sklonio u stranu. Na licu mu se čitalo da će otići iz radnje ukoliko mu privatnost ponovo bude narušena. Stidljivi mladić je već pronašao put do polica s poezijom. Dve dame su prilično često posećivale knjižaru. Uvek su želele da prelistaju knjige o psima i mačkama, ali nikada nisu ništa kupovale. Postojale su dve pune police knjiga o psima i mačkama. „Kutak za dame”, kako ih je zvao matori Makehni.

Prispela je nova mušterija, za biblioteku. Ružna devojka od dvadeset godina, gologlava, u belom mantilu, žutičavog, zadihanog, iskrenog lica i s naočarima tako debelih stakala da su joj izobličavale oči. Bila je pomoćnica u apotekarskoj radnji. Gordon je poprimio ono domaćinsko bibliotečko držanje. Osmehnula mu se, i medvede tapravim korakom pošla za njim u biblioteku.

„Kakvu biste knjigu želeli ovoga puta, gospođice Viks?”

„Pa...”, uhvatila je revere svog mantila. Pogled tih izobličениh crnih očiju poverljivo je sreo njegov. „Pa, *stvarno* bih volela neku dobru, vrelu ljubavnu priču. Znate, nešto *savremeno*.”

„Nešto savremeno? Nešto od Barbare Bedvordi, recimo? Jeste li čitali *Zamalo pa devica*?”

„Oh, ne, ne nju. Ona je previše duboka. Ne podnosim duboke knjige. Ali želim nešto... pa, *znate*... baš *savremeno*. Problemi sa seksom i razvodi, i tako to. *Znate* na šta mislim.”

„Savremeno, ali ne duboko”, odvratio je Gordon, kao osoba prizemnog ukusa drugoj osobi prizemnog ukusa.

Prebirao je po savremenim vrelim ljubavnim pričama. U biblioteci ih je bilo barem tri stotine. Iz prednje prostorije dopirali su glasovi dveju dama iz više srednje klase, jedne jedre, druge uštavljene, koje su raspravljale o psima. Izvadile su jednu knjigu o psima i sada su pregledale fotografije. Glas one jedre oduševljavao se fotografijom pekinezera, tog mavog anđela od kućnog ljubimca, s njegovim vejkim duševnim okama i mavom crnom njuškicom – oh, kakav medenjak! Ali glas one uštavljene – da, udovica nekog pukovnika, nema sumnje – izjavio je da su pekinezeri slabunjavi. Dajte joj pse s petljom – pse koji će se boriti, rekla je; mrzela je te slabunjave male kućne ljubimce, rekla je. „Duše nemaš, Bedelija, duše nemaš”, tužno je odvratio glas one jedre. Zvono iznad vrata ponovo se oglasilo. Gordon je mladoj apotekarki predao *Sedam skerletnih noći* i upisao knjigu na njenu karticu. Iz džepa mantila izvadila je pohaban kožni novčanik i platila mu dva penija.

Vratio se u prostoriju u prednjem delu radnje. Petko je vratio knjigu na pogrešnu policu i ispario. U radnju je ušla vitka, živahna žena pravog nosa, u praktičnoj odeći i s cvikerom u zlatnom okviru – verovatno učiteljica, sigurno feministkinja – zahtevajući istoriju sifražetskog pokreta od gospođe Vorton-Beverli. Gordon joj je s prikrivenim uživanjem rekao da je nemaju. Sasekla ga je pogledom, kao da burgijom buši njegovu mušku nesposobnost, i odmah izašla. Jedan mršavi mladić ponizno je stajao u uglu, nosa nabijenog

u *Sabrane pesme* D. H. Lorensa, kao neka dugonoga ptica s glavom zavučenom pod krilo.

Gordon je čekao pored vrata. Napolju je jedan otmeno otrcani starac, nosa nalik na jagodu i sa šalom kaki boje oko vrata, prebirao po kutiji s knjigama od šest penija. Dve dame iz više srednje klase iznenada su odlučile da odu, ostavivši gomilu otvorenih knjiga na stolu. Ona jedrog lica kolebljivo se osvrkala ka knjigama o psima, ali ona uštavljenog lica ju je ipak odvukla, rešena da ništa ne kupi. Gordon im je pridržao otvorena vrata. Dame su bučno odjezdile, nimalo ne obraćajući pažnju na njega.

Posmatrao je kako se njihova krznom ogrnuta leđa više srednje klase udaljavaju niz ulicu. Starac jagodičastog nosa pričao je sam sa sobom dok je preturao po knjigama. Malo je ćaknut, moglo bi se pretpostaviti. Ukrašće nešto ako ga niko ne gleda. Naleti vetra bili su sve hladniji, sušeci mulj na ulici. Vreme je da popali svetla. Uhvaćena kovitlacem vazduha, pocepana traka reklamnog plakata za *kju-ti* sos naglo je zalepršala, poput komada rublja na štriku. Ah!

*Zloćudan vetar zapljuskuje grane
Gipkih topola golišave kore,
Iz dimnjaka vrpce povija tamne;
Iskrzani se plakati vijore
Šibani vetrom.*

Nije loše, uopšte nije loše. Ipak, nije imao želju da nastavi – nije ni mogao da nastavi, zaista. Opipavao je novac u džepu, pazeći da ne zvecka, kako ga onaj stidljivi mladić ne bi čuo. Sitniš od dva i po penija. Bez duvana čitav dan sutra. Kosti su ga bolele.

U *Princu od Velsa* buknulo je svetlo. Sada će tamo ribati šank. Starac jagodičastog nosa čitao je Edgara Volasa iz kutije s knjigama od dva penija. U daljini je odjekivao zvuk tramvaja. U stanu iznad radnje, gospodin Makehni, koji je retko silazio, dremao je pred gasnom grejalicom, sede kose i sede brade, s burmuticom nadomak ruke, nad svojim primerkom Midltonovih *Putovanja po Levantu* uvezanog u teleću kožu.

Mršavi mladić je iznenada shvatio da je ostao sam, pa je kao kri-
vac podigao pogled. Bio je čest posetilac knjižara, ali nikada ni u
jednoj nije ostajao duže od deset minuta. U njemu su neprestano
ratovali strasna glad za knjigama i strah da ne bude na smetnji. Na-
kon deset minuta u bilo kojoj radnji počeo bi da se oseća nelagodno,
neželjeno, pa bi pobegao, kupivši nešto iz puke nervoze. Bez reči je
pružio knjigu Lorensovih pesama i nespretno izvukao tri florina iz
džepa. Dok ih je predavao Gordonu, ispustio je jedan. Obojica su se
istovremeno sagnula da ga dohvate i sudarila se glavama. Mladić se
odmakao i nezdravo porumeneo.

„Upakovaću vam”, rekao je Gordon.

Ali stidljivi mladić je odmahnuo glavom – strašno je mucao i
uopšte ne bi progovarao ako to ikako može da izbegne. Prigrlio
je svoju knjigu i šmugnuo, odajući utisak da je počinio nešto sra-
motno.

Gordon je ostao sam. Ponovo je odlutao do vrata. Čovek jagodi-
častog nosa osvrnuo se preko ramena, uhvatio Gordonov pogled, pa
otišao, osujećen. Bio je na ivici da gurne Edgara Volasa u svoj džep.
Sat iznad *Princa od Velsa* otkucao je tri i četvrt.

Ding-dong! Tri i četvrt. Svetla se pale u pola četiri. Još četiri sata
i četrdeset pet minuta do zatvaranja. Pet sati i petnaest minuta do
večere. Sitniš od dva i po penija u džepu. Bez duvana sutra.

Odjednom ga je obuzela razorna, nesavladiva želja da zapali.
Odlučio je da ovog popodneva ne puši. Ostale su mu samo četiri
cigarete. Mora da ih sačuva za večeras, pošto je nameravao da tada
„piše”, i jer mu je za „pisanje” duvan bio potreban isto koliko i va-
zduh. Bilo kako bilo, mora sada da zapali. Izvadio je paklu *plejers*
vejtsa i iz nje izvukao jednu patuljastu cigaretu. Bio je to glup čin
čistog udovoljavanja sebi; podrazumevao je polusatno skraćenje ve-
čerašnjeg vremena određenog za „pisanje”. Ipak, nije bilo moguće
odoleti. S nekakvim sramnim uživanjem usrknuo je papirnat dim
u pluća.

Sa sivkastog stakla pogled mu je uzvraćao odraz njegovog sop-
stvenog lica. Gordon Komstok, autor *Miševa; en l'an trentiesme de*

son eage⁶ i već pojeden moljcima. Ostalo mu je još samo dvadeset šest zuba. Mada, Vijon je, po sopstvenim rečima, u tim godinama dobio boginje. Budimo zahvalni za male milosti.

Posmatrao je kako se vijori traka pocepanog papira, lepršajući s plakata za *kju-ti* sos. Naša civilizacija umire. *Zasigurno* umire. Ali neće umreti mirno u krevetu. Ubrzo će stići avioni. Fiju – zvižd – tras! Čitav zapadni svet će planuti u urlanju razornih bombi.

Pogledao je sve mračniju ulicu, svoj sivkasti odraz u izlogu, dro-njave prilike u prolazu. Gotovo nehotice je ponovio:

*„C'est l'Ennui-l'œil chargé d'un pleur involontaire,
Il rêve d'échafauds en fumant son houka!”*⁷

Novac, novac! Roland Buta! Brujanje aviona i prasak bombi.

Gordon je začkiljio ka olovnom nebu. Ti avioni dolaze. U mašti ih je video kako već stižu; u eskadrili za eskadrilom, neizbrojni, zamračivši nebo kao oblaci komaraca. Maltene prislonivši jezik na zube, ispustio je zujavi zvuk zunzare koja udara u prozor, oličavajući brujanje tih aviona. Bio je to zvuk koji je u ovom trenutku žarko želeo da čuje.

⁶ „U tridesetj godini svog života” – stih iz pesme *Hju Selvin Moberli Ezre Paunda*. (Prim. prev.)

⁷ „Zove se Čama! – Dok je nevoljne suze prate, / Nargile ona puši i sneva gubilište” – stih iz pesme *Čitaocu Šarla Bodlera*, u prevodu Branimira Živojinovića. (Prim. prev.)